

УДК 349.6:502.174:061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.7>

**ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ
(ШЛЯХОМ ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛЮВАННЯ)
ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Єрмолаєва Тетяна Вікторівна,

ORCID: 0000-0002-4071-7490

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена вивченню аспектів імплементації норм країн Європейського Союзу щодо спеціального використання об'єктів тваринного світу в українське національне законодавство. Проаналізовано особливості правового поняття «тваринний світ» відповідно до чинного екологічного законодавства України, а також особливості об'єктів тваринного світу, які, у свою чергу, використовуються у порядку як загального, так і спеціального використання. Зазначено, що одним із видів спеціального використання об'єктів тваринного світу є мисливство, яке здійснюється шляхом добування диких звірів та птахів, що перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах у межах мисливських угідь і які можуть бути об'єктами полювання. Окреслені основні документи, які формують політику спеціального використання об'єктів тваринного світу, а саме: Європейська Хартія полювання і біорізноманіття, Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року «Про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни», Директива № 91/477/ЕЭС Ради ЄС від 18 червня 1991 року «Про здійснення контролю за придбанням зброї і володіння зброєю», Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 року № 995_030, Керівні принципи трофейного полювання 2012 року, Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року «Про збереження диких птахів» та інші. Крім того, розглянуто 12 принципів полювання, які прийняті в багатьох країнах Європейського Союзу і схвалені міжнародними організаціями. Щодо України, то вона як одна зі сторін Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі також зобов'язана взяти до уваги ці принципи, однак більшість із них і донині не інтегровані у чинне екологічне законодавство і, відповідно, не реалізуються в Україні. Проведено детальний аналіз законодавчого закріплення ведення мисливського господарства на теренах України, а також деяких країн Європейського Союзу (Польщі, Словаччини, Угорщини), істотні відмінності, які були виявлені під час аналізу, на які треба звернути увагу під час приведення до відповідності норм чинного національного законодавства у цій сфері, до законодавства Європейського Союзу, наведені у формі таблиці. У висновках визначені певні пропозиції щодо впровадження в українську нормативно-правову базу норм Європейського Союзу щодо правового регулювання ведення мисливського господарства.

Ключові слова: співпраця України та Європейського Союзу, законодавство про спеціальне використання об'єктів тваринного світу, законодавство, яке регламентує полювання, проблемні питання адаптації українського законодавства, удосконалення законодавства України щодо спеціального використання об'єктів тваринного світу у контексті Угоди про асоціацію.

Yermolaieva Tetiana. Adapting Ukrainian legislation on the special use of the wildlife objects (by way of hunting) to the demands of the European Union

The paper is concerned with the study of certain aspects of implementing European Union legal norms on the use of the wildlife objects into Ukrainian national legal system. The peculiarities of the legal concept of "animal world" are analyzed, in accordance with the current ecological legislation of Ukraine, as well as the peculiarities of the objects of the animal world, which in turn are used in the order of general and special use. It is noted that one of the special uses of wildlife is hunting, which is carried out by catching wild animals and birds that are in a state of natural freedom or kept in semi-free conditions within hunting grounds and which can be hunted.

The main documents that form the policy of special use of wildlife are outlined, namely: the European Charter for Hunting and Biodiversity, Council Directive 92/43 / EEC of 21 May 1992 on the protection of natural habitats and of wild fauna and flora, № 91/477 / EEC of the Council of the EU of 18 June 1991 "On the control of the acquisition and possession of weapons", UN Convention on Biological Diversity of 5 June 1992 № 995_030, Guidelines for Trophy Hunting 2012, Directive 2009/147 / EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds and others. In addition, 12 principles of hunting are considered, which are adopted in many countries of the European Union and approved by international organizations. As for Ukraine, it, as a party to the Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, is also obliged to take these principles into account, but most of them are still not integrated into existing environmental legislation, and, accordingly, are not implemented in Ukraine. A detailed analysis of the legislative consolidation of hunting management, both in Ukraine and in some European Union countries (Poland, Slovakia, Hungary), significant differences that were identified in the analysis, and which should be taken into account when bringing the current national legislation in this area, to the legislation of the European Union, are given in the form of a table. A number of suggestions on the implementation of EU legal norms in Ukrainian legislative framework have been provided in the conclusions of the paper on the legal regulation of hunting management.

Key words: *Ukraine and EU collaboration, legislation on the special use of the wildlife objects, legislation on hunting, the problematic issues of adapting Ukrainian legislation, the improvement of Ukrainian legislation on the special use of the wildlife objects in the context of EU-Ukraine Association Agreement.*

Україна офіційно взяла курс на євроінтеграцію, і зобов'язання адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Співтовариства зумовлено підписанням нашою країною у 2014 році Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – Угода) [1]. Важливим наслідком підписання Угоди про Асоціацію є прийняття нашою державою низки нормативно-правових актів, якими визначаються зобов'язання щодо адаптації законодавства перед ЄС, серед яких: Постанова КМУ від 15 жовтня 2004 року № 1365 «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2], Постанова КМУ від 16 серпня 1999 року «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС» [3], Закон України від 21 листопада 2002 року «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [4].

Як уже зазначалося, одним з актуальних завдань на шляху євроінтеграції є питання приведення чинного екологічного законодавства до стандартів ЄС, а саме нормативно-правових актів, що регулюють використання та охорону об'єктів тваринного світу.

Визначення поняття «об'єкт тваринного світу» міститься у статті 3 Закону України «Про тваринний світ» [5] (далі – Закон).

У зазначеній статті вказано, що до об'єктів тваринного світу відносяться зокрема: дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному розмаїтті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Крім того, вказана стаття відносить до об'єктів тваринного світу також і нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загани та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, інші території, що є середовищем їх існування та шляхами міграції, підлягають охороні.

Об'єкти тваринного світу використовуються у порядку загального та спеціального використання. Статтею 17 Закону визначається, що до спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання тваринного світу (за винятком передбачених законодавством випадків безоплатного любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування), що здійснюються з їх вилученням (добуванням, зби-

ранням тощо) із природного середовища. Крім того, за спеціальне використання об'єктів тваринного світу справляється збір, порядок справляння якого встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Отже, одним із видів спеціального використання об'єктів тваринного світу вважається мисливство, яке здійснюється шляхом добування диких звірів та птахів, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь і які можуть бути об'єктами полювання.

Ведення мисливського господарства в ЄС має свої особливості, які зумовлені особливостями формування правових норм, які регулюють зазначене питання та формувалися під впливом таких факторів, як: географічне розташування, вплив звичаєвих норм, етнічні традиції народів Європи, які зумовили формування певної суспільної уяви щодо мисливства як галузі національної економіки. [6].

Слід зазначити, що в країнах Європейського Союзу немає єдиного документа, який би здійснював правове регулювання використання об'єктів тваринного світу, водночас керівництвом Ради Європи приймаються директиви, положення яких є обов'язковими для виконання окремими країнами. Особливістю європейського законодавства, що регулює такий вид спеціального використання тварин, як мисливство, є охорона тварин, що відображається у зосередженні зусиль публічної влади країн ЄС на окремих напрямках державного регулювання, зокрема на визначенні місця полювання, наданні повноважень на право полювання, ідентифікації мисливців, визначенні часу полювання, способів і принципів відшкодування збитків за завдану шкоду мисливським тваринам [7, 12]. Основними документами, які формують політику спеціального використання об'єктів тваринного світу, є:

Європейська Хартія полювання і біорізноманіття (далі – Хартія) [8]. У зазначеному документі викладено 12 принципів полювання, кожен з яких доповнено роз'ясненнями і вказівками. Вказані принципи прийняті в багатьох країнах Європейського Союзу і схвалені міжнародними організаціями. Україна, як сторона Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни

і природних середовищ існування в Європі, зобов'язана прийняти до уваги принципи, викладені в Хартії, але більшість із принципів вказаного документу до цього часу не інтегровані у чинне екологічне законодавство, і відповідно, не реалізуються в Україні. Насамперед, мова йде про принцип, за яким держава зобов'язана підтримувати багаторівневе управління. Реалізація вказаного принципу передбачає зобов'язання органів державної влади дотримуватися гнучкої політики: заохочувати створення структур, що об'єднують осіб мисливців та осіб із природоохоронними інтересами. Саме таке об'єднання повинно сприяти пом'якшенню конфліктів між двома категоріями осіб. Відповідно до зазначеного вище принципу, держава повинна стимулювати організації, які користуються найкращим методом господарювання, шляхом надання останнім пільг та субсидій і стимулювати такі об'єднані структури, боротися зі зловживаннями під час здійснення полювання.

У нашій же державі мисливські господарства не лише не отримують субсидій і пільг, а й постійно стикаються із перешкодами для нормального ведення мисливської діяльності. Українські мисливські господарства майже не отримують фінансування з державного бюджету, а конфлікти із зоозахисними організаціями загострюються з кожним роком.

Наступний принцип, викладений в Хартії, – це принцип забезпечення зрозумілості і визнання норм. Сутність цього принципу полягає в тому, що «малозрозумілі» нормативно-правові акти можуть призводити до негативних наслідків, відповідно, всі норми повинні бути прописані максимально зрозуміло. З метою досягнення зазначених цілей у країнах ЄС до розроблення нормативно-правових актів залучаються як мисливці, так і представники зоозахисних організацій. В Україні до розроблення та обговорення нормативно-правових актів, що регулюють спеціальне використання об'єктів тваринного світу та діяльність мисливських господарств, мисливців не лише не залучають, а й у більшості випадків ігнорують їх пропозиції та зауваження. Це, зокрема, призводить і до виникнення конфліктів, протиріч, адже закони пишуть ті, хто майже не має відношення до мисливського господарства.

Не реалізується в нашій державі і принцип Хартії, відповідно до якого органи державної влади мають мотивувати мисливців до охорони місць проживання, перебування тих чи інших видів мисливських тварин і навіть попередньо узгоджувати з ними ці системи мотивації. Водночас в Україні взагалі відсутні будь-які стимули для охорони місць оселення диких тварин. Більше того, на території мисливських угідь або суміжних з ними територій проводиться незаконна рубка лісу, видобуток бурштину, випалювання вугілля в піролізних печах. Хоча за останні роки і була посилена відповідальність за незаконну порубку лісу, відповідно до Закону України від 25 квітня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів» та Закону України від 19 грудня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин», але ситуація майже не змінилася щодо кількості правопорушень у цій сфері.

У Хартії викладено також принцип, який передбачає наявність компетентності та відповідальності користувачів дикими ресурсами. Органи влади мають заохочувати і полегшувати реалізацію програм освіти та підготовки мисливців. На жаль, цей принцип також не застосовується в нашій державі. В Україні відсутні курси для навчання кандидатів у мисливці. Тобто тоді як Європа констатує необхідність всебічної освіти в питаннях мисливства, Україна йде шляхом неосвіченості.

Крім цього, слід зазначити, що, на наш погляд, не всі принципи Хартії потребують негайної практичної реалізації в нашій країні. Адже певні норми, які регламентують спеціальне використання об'єктів тваринного світу (зокрема шляхом здійснення полювання), вписані у вітчизняному законодавстві набагато краще, і, відповідно, запозичення більш м'яких норм, що містяться в Хартії, за умови відсутності культури полювання серед більшості українських мисливців може привести до знищення певних популяцій об'єктів тваринного світу. Зазначене твердження стосується принципу Хартії, відповідно до якого природоохоронний статус видів має

підтримуватися на рівні, що є достатнім для стійкого вилучення. Таке вилучення має ґрунтуватися на надійних наукових та місцевих знаннях. Органам державної влади рекомендують співпрацювати з мисливцями в розробленні методів моніторингу, менеджменту популяцій. Мисливці мають забезпечувати утримання популяцій цільових видів мисливських тварин на рівнях, оптимальних щодо їх місць мешкання.

На цьому етапі у вітчизняне законодавство не слід впроваджувати норми Хартії, якими втілюється в життя заохочуваний принцип. Суть цього принципу полягає в тому, що економічні стимули споживання повинні бути стимулом для охорони об'єктів тваринного світу. Мисливці, розуміючи, що певні види об'єктів тваринного світу мають економічну цінність, повинні отримати мотивацію до їх охорони. Вважаємо, що в нашому суспільстві культура полювання знаходиться не на високому рівні, тому запровадження цього принципу Хартії призведе до знищення багатьох видів об'єктів тваринного світу. Підтвердженням такої точки зору є дані Всесвітнього фонду дикої природи (WWF), відповідно до яких чисельність популяцій хребетних видів тварин (ссавці, риба, птахи, амфібії та рептилії) з 1970 по 2016 рік знизилася на 68%. У звіті WWF «Жива планета» 2020 наголошується, що руйнування природи спричиняє катастрофічний вплив не тільки на популяції диких видів, а й на здоров'я та всі аспекти нашого життя.

Крім вказаної вище Хартії, здійснення спеціального використання об'єктів тваринного світу, зокрема шляхом мисливства, в країнах Європейського Союзу регламентують і інші нормативні акти, серед яких: Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року «Про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни» [9], Директива № 91/477/ЄЭС Ради ЄС від 18 червня 1991 року «Про здійснення контролю за придбанням зброї і володіння зброєю» [10], Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 року № 995_030 [11], Керівні принципи трофейного полювання 2012 року [12], Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року «Про збереження диких птахів» [13] тощо.

У нашій країні нормативно-правове регулювання спеціального використання об'єктів тваринного світу здійснюється такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про тваринний світ» [13], Законом України «Про мисливське господарство та полювання» [14], Лісовим кодексом [15], Водним кодексом [16] та Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [17].

Загалом структура і зміст закону України «Про мисливське господарство та полювання» досить подібна до положень відповідних законів Польщі, Словаччини, Угорщини. Але водночас у результаті історичного, економічного, соціального, культурного розвитку українського суспільства нормативно-правова база, яка регламентує процес полювання в Україні, має певні відмінності, які ми можемо побачити в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівнювальний критерій	Україна	Польща	Словаччина	Угорщина
1	2	3	4	5
Законодавство, яке регулює полювання	Закон «Про тваринний світ» Закон «Про мисливське господарство та полювання» Лісовий кодекс Водний кодекс Закон «Про охорону навколишнього природного середовища»	Закон «Про мисливське господарство», Закон «Про ліси», Закон «Про охорону природи», Закон «Про охорону диких мисливських тварин»	Закон «Про мисливське господарство»	Закон «Про захист дичини, управління дичиною і полювання», Закон «Про лісове господарство», Закон «Про охорону природи»
Хто має право на полювання	Громадяни, яким виповнилось 18 років	Громадяни, яким виповнилось 18 років	Громадяни, яким виповнилось 18 років	Громадяни, яким виповнилось 18 років
Чи потрібно пройти стажування, спеціальне навчання для того, щоб отримати посвідчення мисливця	Проходити стажування не потрібно. Для отримання посвідчення мисливця треба скласти спеціальний іспит та надати довідку про проходження курсів із поведінки зі зброєю	Написати заяву до товариства, пройти стажування(не менше одного року). Під час стажування особи вивчають біологію звірів та птахів, кінологію, традиції полювання, правила поведінки зі зброєю. Після проходження стажування складається іспит із прослуханих теоретичних дисциплін та практичний іспит на володіння зброєю	Пройти дворічне навчання: рік практичного навчання (володіння зброєю, вивчення біології звірів) і рік практичних занять (у вихідні). Скласти іспити	Пройти навчання, скласти іспит
Чи мають право на полювання іноземці	Так	Так	Так	Так
Хто має право користуватися мисливськими угіддями	Користувачами мисливських угідь можуть бути спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, в яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням у їх користування мисливських угідь.	Ловецьке коло	Комори укладають угоди із власниками земельних ділянок, а потім реєструють господарство в лісовому уряді (регіональними представниками Генеральної дирекції лісів Словаччини)	Державні обласні управління мисливського господарства

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
Види полювання, які дозволені	<ul style="list-style-type: none"> – індивідуальне полювання; – колективне полювання; – колективне полювання з нагоничами (облавне полювання). Полювання може здійснюватися з використанням: <ul style="list-style-type: none"> – мисливської вогнепальної зброї; – собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів (за наявності паспортів на них); – сіток і пасток для відлову тварин живцем; – пасток для добування хутрових звірів із науковою метою та для переселення; – мисливських вишок; – пахучих неотруйних приманок. 	<ul style="list-style-type: none"> – індивідуальне – з нагончими – колективне 	<ul style="list-style-type: none"> – індивідуальне – з нагончими – колективне 	<ul style="list-style-type: none"> – індивідуальне – колективне. Полювання з вогнепальною зброєю, полювання з луком Капкани та полювання з гончими собаками – заборонено
Відшкодування збитків	<p>Порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законами України «Про тваринний світ» (ст. 63), та «Про мисливське господарство і полювання» ст. 42). Притягнення порушників до відповідальності не звільняє їх від обов'язку відшкодувати збитки, завдані внаслідок порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання. Незаконно добуті мисливські тварини чи виготовлена з них продукція, а також знаряддя правопорушень підлягають конфіскації в установленому законодавством порядку. У разі вилучення незаконно добутих або набутих в інший спосіб живих мисливських тварин повинні бути вжиті заходи до їх збереження і, якщо можливо, повернення у природне середовище.</p>	<p>Законом про мисливське господарство визначено, що орендар мисливського угіддя зобов'язаний відшкодувати збитки, які нанесені лісовим та сільськогосподарським культурам дикими кабанам, лосем, оленем, ланню і козулею. Основним підзаконним документом, який регулює порядок оцінки шкоди і виплати відшкодування збитків, нанесених лісовим і сільськогосподарським культурам, є Розпорядження Міністра охорони навколишнього природного середовища від 15 липня 2002 року «Про мисливське господарство»</p>	<p>За порушення правил полювання – штрафи. За браконьєрство – кримінальна відповідальність.</p>	<p>За порушення правил полювання – дуже високі штрафи. Наприклад, якщо під час полювання замість одного виду тварин вполював інший – позбавлення права полювання до 2 років та штраф 1000 євро.</p>

Отже, нормативно-правове регулювання процесу спеціального використання об'єктів тваринного світу (шляхом полювання) в Україні та країнах ЄС поряд зі спільними рисами має низку відмінностей. Так, європейське законодавство є більш чітким (виписані норми не допускають подвійного трактування) та логічно продуманим. Відповідно, аналогічні риси потрібно запровадити і в українське законодавство.

Виходячи з аналізу стану адаптації національного законодавства щодо спеціального використання об'єктів тваринного світу (шляхом полювання) до стандартів ЄС, можна зробити висновок про те, що цей процес ускладнено низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, які потребують корекції та усунення. Серед основних проблем, з якими стикається процес приведення українського законодавства про спеціальне використання об'єктів тваринного світу (шляхом полювання) до Європейських норм, є те, що в більшості випадків приведення до відповідності здійснюється шляхом прямого запозичення директив ЄС у національне законодавство України без урахування рівня культури полювання в нашій країні та інших факторів.

Насамперед імплементації в українське законодавство потребують європейські норми щодо збільшення автономності мисливських колективів (організацій,

об'єднань). Первинні осередки повинні бути юридичними особами, самостійно мати можливість виконувати всі фінансові операції, самостійно встановлювати вартість внесків і послуг та витратити отримані кошти на відтворення та охорону диких тварин, що забезпечить їм і в подальшому збереження рентабельності.

Потребує імплементації в українське законодавство і механізм отримання в оренду мисливських угідь. Надання в оренду повинно здійснюватися прозоро, на конкурсних засадах. Також повинен бути запозичений європейський механізм отримання платежів за користування мисливськими угіддями. Імплементація в українське законодавство норм, які б дозволили реалізувати вимоги ЗУ «Про тваринний світ» в частині відшкодування збитків, завданих мисливськими тваринами сільгоспвиробникам. Нині відповідний нормативно-правовий акт відсутній.

Актуальною проблемою залишається і культура мисливства. З одного боку, низька культура українських мисливців не дозволяє запозичувати багато корисних європейських норм, які просто не запрацюють у нашій державі. З іншого боку, формування культури мисливства повинно починатися з проходження навчання (набуття мисливцями як теоретичних знань із біології тварин, так і знань, які базуються на традиціях полювання українського народу).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu>.
2. Постанова КМУ від 15 жовтня 2004 року № 1365 «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-%D0%BF>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. N 1496 «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF>.
4. Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України» до законодавства Європейського Союзу № 228-IV від 21 листопада 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15>.
5. Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року N 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14/ed20110714>.
6. Дробот І.О., Проців О.В. Розвиток системи державного регулювання мисливського господарства України в контексті адаптування до умов Європейського Союзу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. Вип. 2(40). С. 1–8. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/doc/6/01.pdf>.

7. Stec R Jowietwo w prawie europejskim? R. Stec. – Warszawa. Oficyna wydawnicza A SPRA-JR, 2008. S.12–80.

8. Хартія полювання і біорізноманіття. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%96_%D0%B1%D1%96%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F.

9. Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року «Про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни». URL: <https://menr.gov.ua/news/31295.html>.

10. Директива № 91/477/ЄЕС Ради ЄС від 18 червня 1991 року «Про здійснення контролю за придбанням зброї і володіння зброєю». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_a62.

11. Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 року № 995_030. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_030.

12. Керівні принципи трофейного полювання 2012 року. URL: cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_ssc_guiding_principles_on_trophy_hunting_ver1_09aug2012.pdf.

13. Директива Європейського союзу зі збереження диких птахів (Council Directive 79/409/EEC on the conservation of Wild Birds). URL: <http://pernatidruzi.org.ua/conv.php?convid=10>.